

NR-NYTT

MEDLEMSBLAD FÖR FÖRENINGEN NORDISKA PAPPERSHISTORIKER

Årg. 2 1974, December

Nr 4

Redaktionens adress: Ing. Erik Witting, Torngatan 64, S-54200 MARIESTAD

P A P I R O G V A N N M E R K E R

I

N O R S K E D I P L O M E R

1 3 7 1 - 1 5 2 4

(forts.)

DN XIII:164, Akershus 1500

En fortegnelse over restanser på bøter som bøndene i Eidsvoll, Nes og Odal var ilgat for drapet på fogd Lasse Skjold i 1497.

Papiret et helark 29 x 41,5 cm. Som v/m ser vi en liten kanne med krone og blomst på lokket. Det er en variant av Br. 12625, som han registrerte i vest-tyske byer fra 1499-1504. Han mener at papiret ble tilvirket av møller i Champagne.

DN XVIII:170, Sandeherad 11/6 1500

En erklæring fra presten Niels Pedersson i Sandeherad om at han hadde gitt Jon Nielsson, prest i Tjølling, fullmakt til å svare om den 1/3-part i Halletenes laksefiske i Lågen som tilkom Sandepresten.

Da man tok papiret ut av arket ble øverste del av v/m-figuren skåret fra. Av den gjenværende delens form og avstanden mellom linjene etter bindetrådene kan vi rekonstruere v/m til en tiara. Merket er en identisk variant av Br. 4911, som han registrerte i en rekke tyske byer fra perioden 1492-1502. Tiara-v/m av den form vi har her ble brukt av italienske papirmøller. De utmerket seg ved sin store høyde og pompøse utforming.

DN I:1002, Brunlanes 17/6 1500

En erklæring fra 2 menn om at de så fogden sette lås for et fiskevarp som presten i Tjølling og en annen prest hadde sammen. De var så uforlikte om varpet at de gikk bevæpnet til fisket og ødela redskapen for hverandre.

I papiret ser vi øverste del av et tiara-v/m. Fragmentet svarer til Br. 4895 og har de samme avstander mellom linjene etter bindetrådene. Br. antar at papiret ble tilvirket i Venezia.

DN VI:635, Hjartdal 29/6 1503

En meddelelse fra presten Mathias Olafsson i Hjartdal at han hadde fått tilbake de pengene han sammen med en annen mann betalte som løsingspenger for en bonde fra Telemark som sat på Akershus.

Papiret viser et v/m-fragment av nederste del av et oksehod i en-face stilling. Ut fra dette fragment og avstanden mellom linjene etter bindetrådene kan vi rekonstruere det. Merket er en variant av Br. 15173, som han registrerte i Würzburg fra 1501-02. Picc. II:2 pl.X nr 138 er også en variant som han fant i et dokument fra Stockholm fra 1502. Mellom hornene har disse v/m en høy stilk med bokstaven T på toppen. Br. hevder at papir med slike v/m ble tilvirket av papirmøller i Basel (Br. IV s.751).

DN I:1014, Skien 14/6 1505

Brevet gjengir en dom avsagt og nedtegnet av lagmannen i Skien om retten til et stykke jerd.

Av v/m i papiret er bare et fragment synlig. Det er nederste halvdel av en gotisk P og er en liknende variant av Br. 8639 med samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte merket i Braunschweig fra 1508 og antar at det ble brukt av papirmøller i Belgia, ved nedre Rhinen og i Nordfrankrike.

DN XVIII:213, Akershus 25/7 1507

Muligens en samtidig kopi av et brev kong Christian II skrev på Akershus i 1507. Det handler om et skip fra Rostock som var arrestert ved Båhus. Papiret er et $\frac{1}{2}$ -ark og viser et uskadet våpenskjold uten krone som v/m og med en oppreist løve i skjoldfeltet. Merket er ikke registrert av Br. men finnes hos Likhachev (nr 12) og i Monumenta XI:752, begge steder fra 1504.

DN VIII:475, Hvitstein i Vestby 2/5 1510

En melding fra 3 lagrettemenn som var på Hvitsten gård for å verdsette den etter pålegg av lagmannen i Oslo. Gården omtalt som lensmannsgård i 1600-årene.

I papiret et v/m-fragment av øverste part av en gotisk P med 4-bladet blomst på toppen. Ut fra denne v/m-rest og avstanden mellom linjene etter bindetrådene kan vi rekonstruere figuren. Den er en identisk variant av Br. 8629, som han registrerte i Epinal fra 1498.

DN XII:275, Oslo 30/7 1510

Et testamente fra den gamle og sykelige kannik Gunnar Monsson ved Maria-kirken i Oslo, oppsatt i naervaer av kannik Benkt Nielsson og kapellan Håvard Nielsson.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark med en gotisk P som v/m. Det er identisk med Br. 8737, som han registrerte i Bruyères fra 1504. Papiret trolig et fransk fabrikat.

DN XVI:350, Munkeliv kloster i Bergen 13/10 1510

Dette brevet er fra abbedissen i Munkeliv, søster Valborg, og generalkonfessor Niels Hansson, som takker Vadstena kloster i Sverige for gaver som var sendt med bror Jens Jonsson fra forskjellige personer der i byen.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark som er meget medtatt. V/m bare såvidt synlig. Det viser en slange med krone på hodet og det er en variant av Br. 13749, som han regist-

rerte i et fransk arkiv fra 1511. Slange-v/m er som regel franske og ble isaer benyttet av papirmøllene i Angoumois (Br. IV s.677).

DN V:1007, Akershus 21/10 1510

En befaling fra prins Christian (II) skrevet på Akershus og stillet til domkapitlet i Nidaros om å ruste ut 60 mann med harnisk og verger på grunn av motatte meldinger fra Sverige om et planlagt innfall i Norge.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark som har vært brettet sammen til en liten lukket pakke eller konvolutt med utvendig påskrift og forsegling for transport. V/m synlig i sin helhet. Det viser et kunstferdig beger og er en identisk variant av Br. 4589 som han registrerte i Mezières i Frankrike fra 1504. Likhachev støtte på merket i Russland fra 1512. Br. nevner at papir med slike beger-v/m isaer ble tilvirket av møller ved øvre Rhinen.

DN IV:1055, Hamar u.d. 1511

Dette brevet ble skrevet av Johannes Bertholomeus, prior i Predikebrødrenes kloster i Hamar. Det gjelder en mann og hans kone som ønsket å bli opptatt i munkeordenen.

Papiret er et $\frac{1}{2}$ -ark med nederste del av en gotisk P som v/m. Formen av fragmentet og avstanden mellom linjene etter bindetrådene gjør det mulig å rekonstruere figuren til en identisk variant av Br. 8538. Han registrerte dette merket i Troyes fra 1503 og et annet eksemplar i Utrecht fra 1508. Br. antar at papiret ble tilvirket av papirmøller ved øvre Rhinen.

DN XI:292, Hovedøya ved Oslo u.d. 1511

En erklæring som trolig er skrevet av abbed Nikolas i Hovedøy kloster om at en mann med hele sin familje var opptatt i munkeordenens brorskap.

Nederste del av en gotisk P sees som v/m i papiret. Dette fragmentet sammen med avstanden mellom linjene etter bindetrådene er grunnlag for å rekonstruere figuren og identifisere den med Br. 8536, som han registrerte bl.a. i Braunschweig fra 1521-22.

DN II:1039, Tønsberg 22/5 1511

En avskrift av et brev der Knut Knutsson pantsetter forskjellige eiendommer i Berg sogn i Brunlanes til lagmann Jon Jonsson Pakke. I DN II heter det at avskriften er "santidig", d.v.s. fra 1511.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark med komplett v/m. Det forestiller en tiara i mindre format og er identisk variant av Br. 5014 med samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte sitt v/m i Köln fra 1554 og i Marburg fra 1566. Klepikov gjengir flere varianter av dette v/m, som han registrerte i bibelhåndskrifter fra 1558 i Statens hist. museum i Moskva.

DN I:1030, Sarpsborg 1/7 1511

Dette er en 24-mannsdom i en tyverisak nedskrevet av borgartingslagmann Anders Sebjørnsson på "almenigha lagtingith". Det heter at både lagretten innenfor og utenfor vedbåndene var enig i dommen.

Papiret 3/4 folioark. Det viser et oksehode som v/m plassert nær venstre kant av arket. Det er en identisk variant av Br. 14984, som han registrerte i Vannes fra 1513 og i Bayonne fra 1516. Merket er også oppført hos Picc. II:1, 279 fra 1513 og 1519. Også Br. nevner at v/m var plassert nær kanten av arket og hevder at papir med v/m i denne posisjon ble laget av papirmøller i Sørvest-Frankrike.

DN V:1010, Hvaler 2/10 1511

En erklæring fra 2 lagrettemenn om at Aslak Olafsson ikke hadde stjålet smør. Brevet ble skrevet på ledingstinget på Hvaler.

Papiret er 1/4-ark og viser samme oksehode-v/m som foregående brev og det er plassert på samme måte her, bare med et par ubetydelige avvikelser.

DN II:1040, Sandeherad 26/10 1511

Privatbrev fra lensmann Larens Jakobsson i Sandeherad til Henrik Krummedige ned bønn om beskyttelse for seg selv og sin sønn mot Olaf og Gaute Galde, som forfulgte den på grunn av at sønnen hadde begått et leiermål, uaktet de hadde fått Kongens vernebrev.

I papiret sees en v/m-fraksjon av nederste del av en gotisk P. Partiet lar seg rekonstruere som en identisk variant av Br. 8638, som han registrerte i Lüneburg fra 1514-20 og i Bryssel fra 1524.

DN IV:1057, Vittersø gård i Vestfold 8/5 1512

En erklæring fra 3 lagrettemenn som var vitner til at et jordstykke ble solgt.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark med nederste del av en gotisk P som v/m. Fragmentet og avstanden mellom linjene etter bindetrådene er nær identiske med Br. 8541, som han registrerte i Maestricht fra 1516-26 og i Utrecht fra 1528. Br. antar at papiret ble tilvirket i Elsas eller Vogesene.

DN VIII:485, Varna u.d. 1514

Prior Peter Jonsson i Varna Johanniter-Hospital meddeler at en mann og hans kone var tatt opp i ordenen.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark med nederste del av en gotisk P som v/m. Såvel dette partiet som avstanden mellom linjene etter bindetrådene er identiske med Br. 8675, som han registrerte i Braunschweig fra 1496 og fra Strassburg fra 1500.

DN VIII:481, Tønsberg 4/4 1514

Abbed Niels i St. Olavs kloster i Tønsberg og borgernesteren i byen bekrefter en avtale mellom fogd Olaf Jonsson og lagmann Jens Jonsson.

Papiret er et $\frac{1}{2}$ -ark med en uskadet gotisk P som v/m. Det er identisk med Br. 8633, som han fant i dokumenter i Bar-le-Duc fra 1507-12.

DN VIII:482, Oslo 3/8 1514

Brevet er skrevet i Oslo av Asser Persson og handler om en samtale han hørte mellom Niels Skaaning og Jørgen Paaske angående et kongebrev på Oluf Otteson (Rønners) len.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark. Det viser et v/n-fragment av en gotisk P med 4-bladet blomst på toppen. Ut fra formen av fragmentet kan vi rekonstruere bokstaven som identisk med Br. 8636, men avstanden mellom linjene etter bindetrådene er noe større her. Br. fant sitt v/n i flere nederlandske, tyske og franske byer fra perioden 1509-29.

DN IX:482, Oslo 6/8 1514

Fullnakt skrevet i Oslo av vepneren Niels Svensson Tordenstjerne og rådmann pål Tholfsson for Henrik Krummedige til å forfølge en sak mot Ottilie Otteddatter (Rønner) på deres vegne.

Papiret ca 1/4-ark. Det viser et v/n som forestiller en sol og er en lik variant av Br. 13940, men med avvikende avstand mellom bindetrådlinjene. Br. registrerte sitt v/n i flere nederlandske, belgiske, tyske og franske byer fra perioden 1502-12. Han antar at papiret er fransk.

DN II:1046, Bergen 1/9 1514

Brevet gjengir en dom avsagt av rådmenn og andre enbedsmenn i Bergen over hollendere som hadde pint en skotte. DN II nevner at brevet er en samtidig avskrift.

Papiret er $\frac{1}{2}$ -ark som viser en uskadet gotisk P forsynt med en 4-bladet blomst øverst. Vi finner ikke dette v/n hos Br. men etter sin form og med samme avstand mellom linjene etter bindetråder likner det på Br. 8649, som han fant i Leyden og Rotterdam fra 1556 og 1562. V/n med gjennomstukken stamme som her er kjent fra 1550 (kfr. Br. 8699).

DN I:1046, Sarpsborg 24/5 1515

En erklæring om at borgerne i Sarpsborg i sin tid ble tvunget til å løskjype seg for brannskatt hos hustru Ottilie (Rønner), som ville ødelegge byen.

Papiret ca $\frac{1}{2}$ -ark. Det viser et uskadet v/n som forestiller en liten kanne med kors på lokket. Det tilhører en gruppe v/n som især ble brukt i perioden 1480-1535 av franske papirnøller. Merket finnes ikke hos Br., men er en liknende variant av hans 12503 fra 1533.

DN II:1051, Oslo 11/7 1515

Borgernestrene og råd i Oslo melder til kong Christian II at de etter hans befaling hadde skiftet det godset som Anders Kremer hadde etterlatt seg.

Papiret ca $\frac{1}{2}$ -ark med en uskadet gotisk P som v/n. Det er en identisk variant av Br. 8536, som han registrerte i Douai fra 1519, fra Braunschweig 1521. Papir med slike P-v/n ble tilvirket av papirnøller i Vogesene og ved øvre Rhinen hevder Briquet.

DN XVI:357, Nidaros 4/4 1516

Et lykkønskningsbrev fra erkebiskop Erik Walkendorff i Nidaros til erkebiskop Gustaf Trolle i Uppsala i anledning av hans nye, høye stilling.

Papiret et falset folioark 27,8 x 38,8 cm. I sentrum av høyre blad ser vi et v/n som forestiller en slange med krone på hodet. Det er en identisk variant av Br. 13750 som han registrerte i Bayonne fra 1513. Både avstanden mellom linjene etter bindetrådene og arknålene er de samme hos Br. som her.

DN IX:491, Oslo 2/1 1517

Brevet skrevet enten av biskop Anders Mus eller hans klerk Jens Frat. Det er en beretning til kong Christian II om det opprør Hans Mule og Hans Olsson, prost i Mariakirken, hadde gjort mot bispen med overfall på bispegården.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark 29,5 x 40,2 cm. Det viser en gotisk P som v/n og dette er en identisk variant av Br. 8738, som han registrerte i Colnar fra 1516 i et ark som holdt de samme mål som nevnt ovenfor. Merket hører til en gruppe P-v/n med 3-bladet blomst øverst og papir med slike merker antas tilvirket av nøller ved øvre Rhinen eller i Vogesene.

DN IX:492, Sandeherad 5/2 1517

Et privatbrev som presten Truls Svensson i Sandeherad skrev.

Papiret viser et v/n-fragment av en gotisk P med en 4-bladet blomst øverst. Figuren lar seg rekonstruere som en identisk variant av Br. 8642 med samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte merket i Braunschweig og Utrecht fra 1523-24 og antar at papiret stammer fra nøller ved øvre Thinen eller i Nordøst-Frankrike.

DN III:1076, Krødsherad 5/11 1517

Brevet som handler om salg av noe jord er skrevet på Noren gård i Krødsherad.

I papiret ser vi et v/n-fragment av en gotisk P med en 3-bladet blomst øverst. Merket er identisk variant av Br. 8738 med samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte v/n i Colnar fra 1516 og bisp Anders Muss i Oslo benyttet samme papirkvalitet i januar samme år (kfr. DN II:491 ovenfor).

DN II:1057, Oslo 10/5 1518

En avskrift av det originale brevet som ridder Knut Knutsson til Giske skrev om noe jordgods i Hallingdal som han skjenket til Mariakirken i Oslo.

Papiret er $\frac{1}{2}$ -ark som viser en gotisk P med 4-bladet blomst øverst i v/n. Det er en identisk variant av Br. 8647, som han registrerte i Maestricht og Braunschweig fra 1542. Dette tyder på at avskriften nå stamme fra 1540-årene, ikke fra 1518, som antydnet i DN II. Ifølge Br. er også dette papiret tilvirket ved øvre Rhinen eller i Nordøst-Frankrike.

DN III:1077, Råde 19/6 1518

Dette dokumentet ble skrevet på Lundeby gård i Råde og gjelder salg av jord.

Papiret er $\frac{1}{4}$ -ark som viser et v/n som forestiller en høyrehånd med håndflaten vendt opp. Det er identisk variant av Br. 11404, som han kopierte fra et dokument i Bar-le-Duc fra 1507. Han hevder at papir med slike hånd-v/n er tilvirket i Frankrike (BR.III. s. 575).

DN III:1080, Tønsberg u.d. 1519

Brevet er skrevet av gardian i Minoriterordenen, broder Henrik, der han meddelte at en mann og hans hustru var opptatt i ordenen.

Papiret et 1/4-ark, som viser et v/n-fragment av en liten kanne med hank på hver side. Figuren er identisk med Br. 12864, som han registrerte i Utrecht fra 1525. Papiret et fransk produkt.

DN XVI:365, Bergen 18/9 1520

En erklæring fra abbedisse i Munkeliv kloster i Bergen, Anna Olafsdotter, og visekonfessor Larens Nielsson om att Hrr Peder Ingevarsson, som hadde vært generalkonfessor i klostret en tid, men nå var reist tilbake til Vadstena kloster, hadde vist seg som en sann dannemann.

I papiret ser vi et v/n som forestiller en høyde med 3 kupler. På toppen av den største står et høyt kors med en 6-takket stjerne på toppen. Merket som ble kopiert fra brevet av Riksarkivet i Stockholm er identisk med Br. 11820 og har samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte merket i Braunschweig fra 1494 og noterte varianter av det fra 11 andre tyske og sveitsiske byer fra perioden 1493-1507. Han fant samme papir i inkunabler fra Basel fra omkring 1500.

Som vi ser, er det en klar uoverensstemmelse mellom dateringen av brevet i DNXVI (ca 1520) og det tidsrum fra hvilket papiret i brevet er kjent ute i Europa (1493-1507). Det er selvsagt mulig at papir med dette v/n også ble tilvirket i perioden 1507-20, men noe eksempel på dette er ikke kjent. Vi må derfor kunne anta, at dateringen i DNXVI er feil, så meget mer som brevet selv angir seg å være skrevet i Munkeliv kloster i "Thusanda faenhundraa paa thet forsta" år (1501).

DN VIII:501, Bergen 13/8 1521

Biskop Andor, lagmann Thord Matsson og prost Christiern Pedersson satt rett i anledning av en strid mellom folkene på slottet og tyskerne på Bryggen. For slottsfolkene møtte hovedsmann Jørgen Hansson og for tyskerne deres oldermann. Etter å ha hørt saken henviste retten den til avgjørelse av Kongen.

Papiret et falset folicark med v/n i sentrum av høyre blad. Merket forestiller en åpen høyrehånd med håndflaten vendt opp og med en 3-bladet blonst på spissen av langfingeren. V/n er en identisk variant i speilvendt stilling av Br. 11465 som han registrerte i Maestricht fra 1516 og en rekke andre byer fra perioden 1515-40.

DN III:1087, Oslo 26/1 1522

Et personlig brev fra Ingjerd Kannegøtter til kong Christian II med beklagelse over den frenferd kansler Hans Olsson og biskop Hans Mule hadde vist overfor hennes søster. Hun bønnfalt kongen om beskyttelse.

Papiret et 1/2-ark som viser en gotisk P som v/n med en 4-bladet blonst på toppen. Merket er en liknende variant av Br. 8643, som han fant i Châlonsur-Marne fra 1530. Det er dog noe mindre avstand i hans v/n mellom linjene etter bindetrådene.

DN II:1071, Bergen 24/5 1522

En samtidig avskrift av en overenskomst som hovedsmannen på Bergenhus sammen med bisp Andor og prost Christiern Pedersson sluttet med forstanderen for de tyske kjøpmenn på Bryggen for det tilfelle at det kom til krig mellom kong Christian II og Hanseatenene.

Papiret et uskadet folioark 32,5 x 40,5 cm. Midt i høyre blad ser vi et lite v/n som består av en gotisk B med krone over og med 2 cm avstand mellom linjene etter bindetrådene. Merket var festet til den ene av disse trådene. Vi finner ikke dette v/n hos Br., men han gjengir et annet B-merke (8057), som er noe større men med samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Hans merke er forsynt med en krone av samme form som her. Br. registrerte dette merket i Nancy fra 1576, noe som tør tyde på at vår avskrift kan være fra 1570-årene.

DN VIII:502, Sandeherad 14/6 1522

To lagrettenenn bekrefter at den 80 år gamle Thoralfa Svenssdotter, som tjente hos presten Jakob Jensson i Sandeherad for 60 år siden aldri hadde hørt annet enn at 1/3 av laksefisket i Halstenen i Lågen hørte til prestebordet.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark, som viser et v/n-fragment av en gotisk P's øverste del og med 2 cm avstand mellom linjene etter bindetrådene. Merket er en identisk variant av Br. 8636, som han registrerte i Leyden med varianter i flere nederlandske, franske og vesttyske byer fra perioden 1508-27.

DN I:1083, Oslo 23/2 1523

Electus i Oslo, Hans Mule, hovedsmann på Akershus Antonius Marskalk, Norges Rikes kansler Hans Olsson og lagnann i Oslo Erik Eriksson stevnet Hrr. Matthias sogneprest i Hedrum til å møte hos den i Oslo for å svare i en tvist mellom ham og sognepresten i Sandeherad.

Papiret i dokumentet viser en gotisk P med 4-bladet blonst oventil som v/n. Da et segl delvis dekker figuren, lar merket seg vanskelig rekonstruere, men de synlige delene er identiske med Br. 8638, som han registrerte i Lüneburg fra 1514-20 og med variant i Bryssel fra 1524.

DN I:1063, Hamar 1/9 1523

Erklaering fra bisp Mogens i Hamar om at han fritok en mann som hadde begått leiernål for kirkens straff.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark som er temmelig nedtatt. Det var derfor vanskelig å rekonstruere v/n, som er identisk med LeClert II, pl. XXXVI, nr 47 og 49, og som er tidfestet til 1495-1516. LeClert hevder at dette v/n ble brukt av papirnøller i Troyes, trolig den som Denis Chatorum eide. Hans svigerfar var papirmaker Perrot Rivière, som benyttet et familjevåpen med 3 liljer i skjoldfeltet. Senere fikk skjoldet en krone øverst og Denis Chatorum hengte en gotisk C - hans initial - på skjoldspissen, trolig også svigerfarens initial - en kunstferdig R - i skjoldfeltet flankert av 2 liljer.

DN X:368, Oslo oktober 1523

En samtidig kopi av den formaning Henrik Krunmedige sendte til almuen på Hedmark om å holde den avtalen man hadde sluttet med electus i Oslo om å gi sitt distrikt under kong Frederik I.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark, som viser samme v/n som i foregående brev av 1/9 1523. Dette kan tyde på at nærværende kopi ble skrevet i bispekanselliet i Hamar.

DN VIII:519, Hamar november 1523

Avskrift av et brev fra biskop Mogens i Hamar som han sendte til Henrik Krumme-
dige om at han hadde inngått forlik med biskop Hans Mule i Oslo i den strid som
hadde vært mellom dem.

Papiret et $\frac{1}{2}$ -ark som viser en uskadet gotisk P som v/n. Det er identisk med
Br. 8536, som han registrerte i Douai, Braunschweig og St. Omer fra 1519-22.

DN I:1064, Skaun i Stange 2/11 1523

Et vitneprov fra 10 lagrettenmenn i Skaun om at Oluf Galde, kong Frederik I's
brevdrager Oluf Pedersson og flere andre høye herrer hadde lovat på bygde-
tinget å holde landet kongen til hånde.

Papiret et helt foliocark 29 x 40,5 cm. I sentrum av høyre blad ser vi en
gotisk P som v/n. Det er identisk med Br. 8638, som han registrerte i Lüneburg
og i Bryssel fra perioden 1514-24.

DN utrykt 1523, Bergen, RA Oslo

Brev fra Bergens borgerskap til kong Frederik I angående striden mellom
Vincent Lunge og tyskerne på Bryggen.

To falsede foliocark, det ene lagt inn i det andre. Begge av samme sort papir
og med samme v/n - en noe fortegnert slange med 2,4 cm avstand mellom linjene
etter bindetrådene. Det er en variant av Nic.II, pl.XXV, nr 8, som han regist-
rerte i Bordeaux fra 1524-25. Han hevder at dette spesielle v/n isaer ble
brukt av papirnoeller i Angoumoise.

DN utrykt, 23/4 1524, Hamar. I N.Saml.I nr 3, RA, Oslo.

Et brev fra biskop Mogens i Hamar til bøndene på Hadeland om at han hadde
meddelt biskop Anders Mus i Oslo at de ville bekrefte sine brev med 12 nenns
segl om at de ville gi 4 lodd av tienden årlig.

Papiret viser en gotisk P som v/n og er en identisk variant av Br. 8536 med
samme avstand mellom linjene etter bindetrådene. Br. registrerte dette v/n
i franske og tyske dokumenter fra perioden 1519-22.

DN X:418, Bergen 6/5 1524

Et brev fra biskop Oluf Thorkelsson i Bergen til kong Frederik I om forskjel-
lige saker i forbindelse med kongeskiftet den gang.

Papiret et uskadet foliocark 29 x 42,5 cm med et v/n som er identisk med oven-
nevnte DN I fra 1/9 1523, skrevet av biskop Mogens i Hamar. Naermere ontale
av papiret der.

DN I:1067, Bergen 23/8 1524

Dette brevet er utstedt av Norges Rikes Råd samlet i Bergen og handler om
forholdene i landet etter at kong Christian II hadde flyktet.

Papiret et ubeskåret foliocark 30,5 x 42,5 cm med en gotisk P forsynt med
4-bladet blonst øverst som v/n. Det er plassert i sentrum av venstre arkblad
og er en identisk variant av Br. 8643 med samme avstand mellom linjene etter
bindetrådene. Br. registrerte merket i Châlon-sur-Marne fra 1530-31.

DN utrykt, sept. 1524, Bergen. I N.Saml. II, fasc. 14 nr 44, RA, Oslo.

Norges Rikes Råd pålegger folket på Lista og i Midt-Syssell å sette opp brev under besegling over alle de voldsonheter Henrik Krummediges fogd Jørgen Olsson gjorde seg skyldig i mot Finn Renpe under striden om overgivelsen av disse distriktene til kong Frederik I. Finn Renpe drepte fogden da de var på veg til Bergen.

Papiret viser et lit våpenskjold som v/n med en lilje i feltet og et initial på skjoldspissen. Vi finner ikke dette merket i noen tilgjengelig samling, men liljen tyder på at papiret nå være laget av en fransk papirmølle. V/n med samme motiv og utfornet på samme måte som her har Br. registrert fra 1530-40-årene.

DN utrykt, 7/9 1524, Lista. I N.Saml. II fasc. 14 nr 36, RA, Oslo.

Et vitneprov om at Wlff Olesson og flere lagrettenenn på Lista visst at tjeneren til Hrr Wincentus tok all på gården Huseby og ledingen på Hydre.

Papiret viser et lite våpen-v/n med en lilje i feltet og en rest etter et dobbeltstrekke appendiks på overkanten av skjoldet. V/n er en identisk variant av Br. 1572, som han registrerte i franske byer fra 1521-24. Nic.II, pl.XIV, nr 3, fra 1554 er en variant av nærværende v/n og han hevder at det er en etterlikning av Orléans byvåpen.

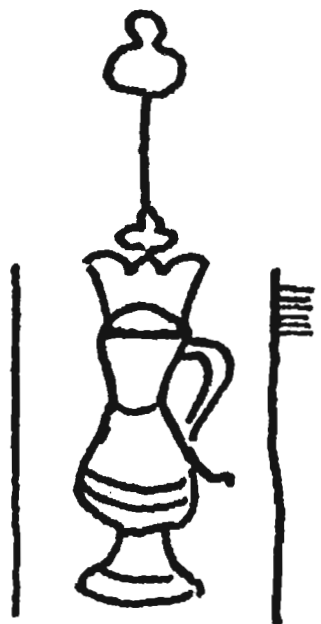
HAAKON M. FISKAA

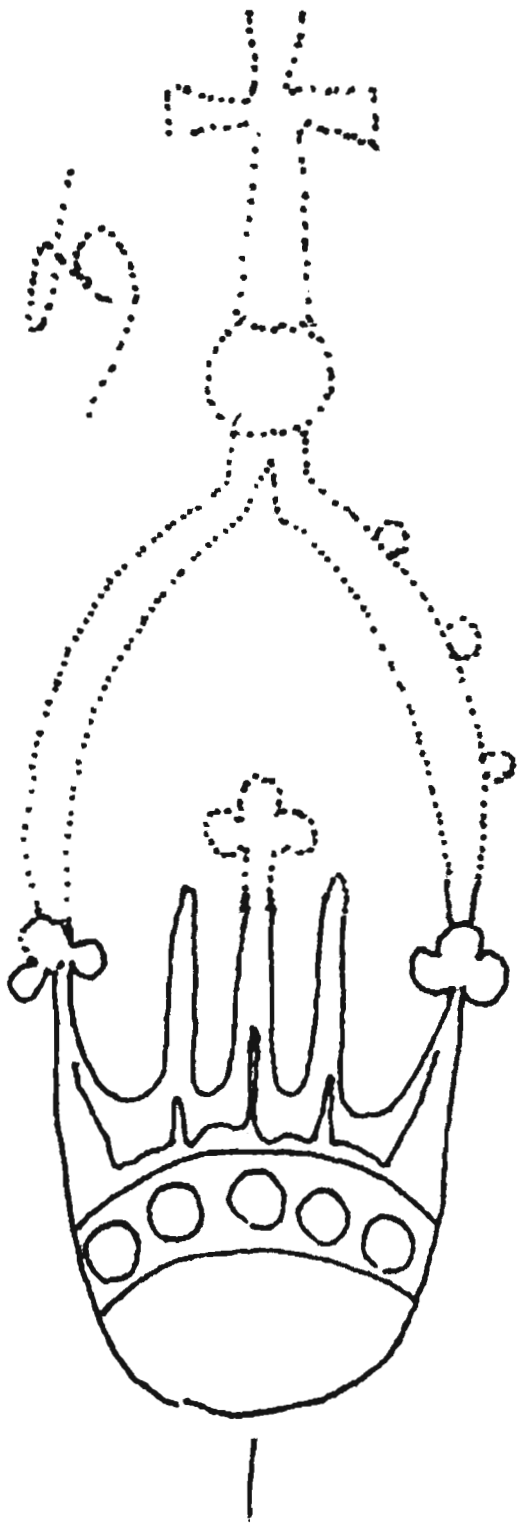
BR 1:1003.1500

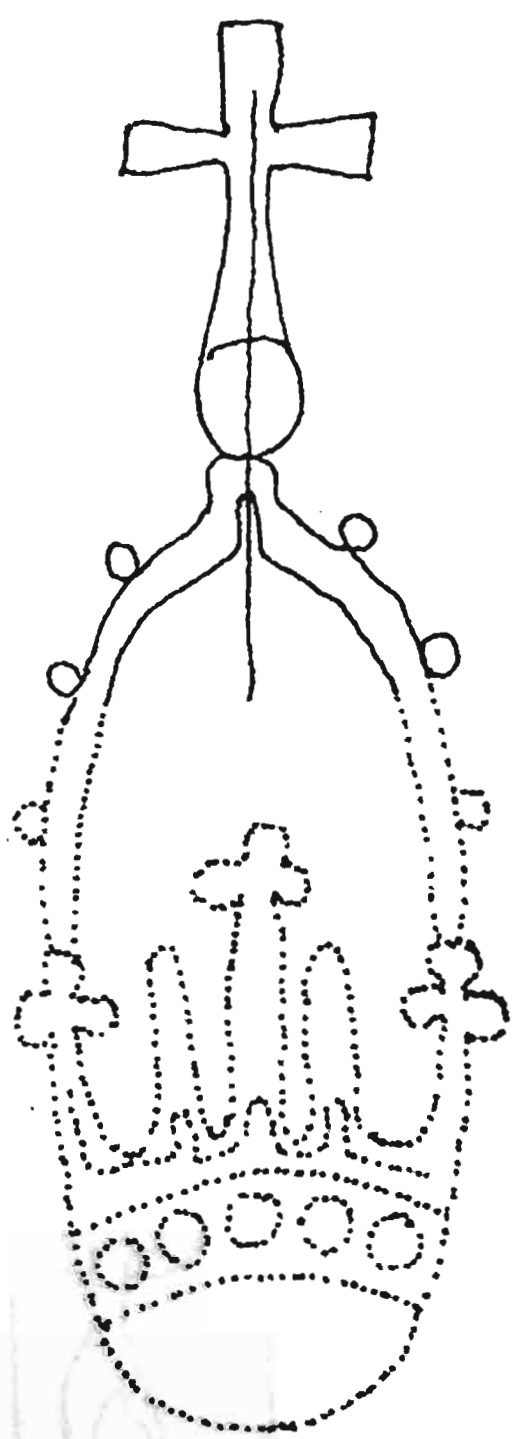
BR 1:1014.1505

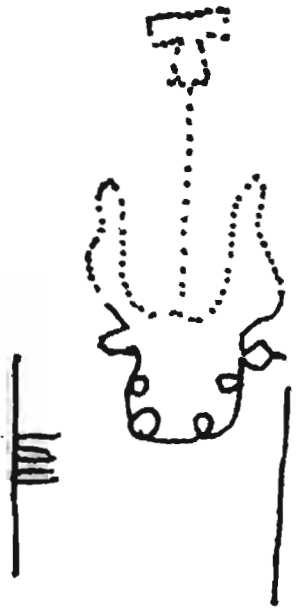
DN XIII: 164.1500

DN XVIII: 170.1500

DN I: 1002.1500

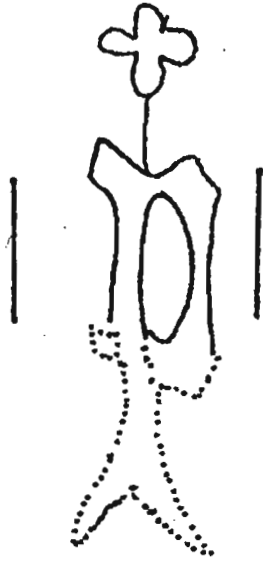
DN VI: 635.1503

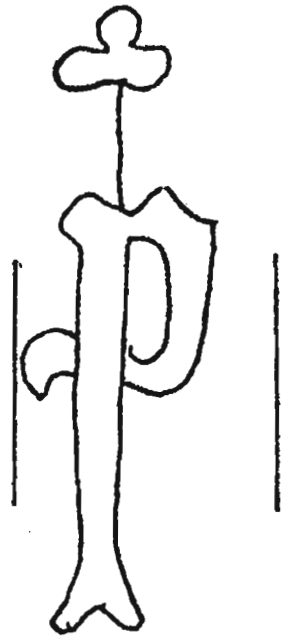
DN I: 1014.1505

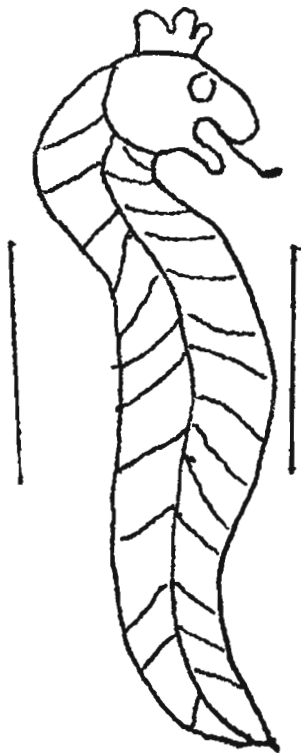
DN XVIII: 213.1507

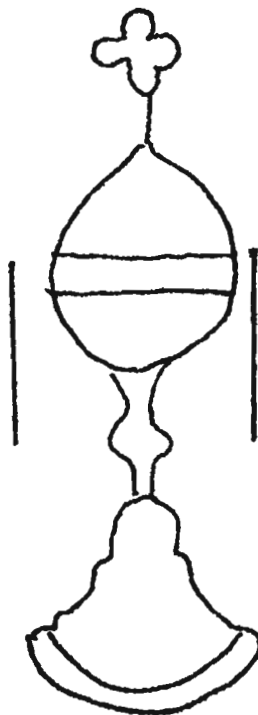
DN VIII: 475.1510

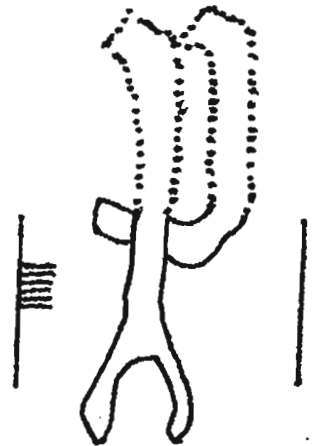
DN XII: 275.1510

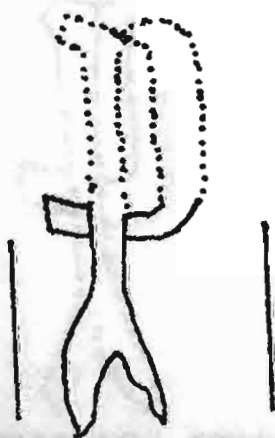
DN XVI: 350.1510

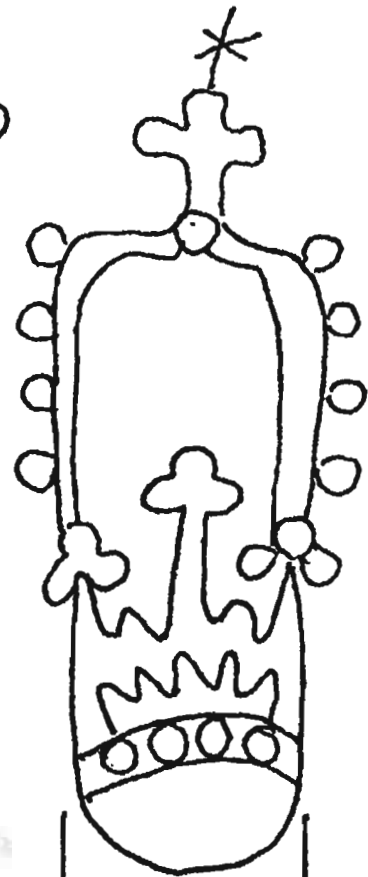
DN V: 1007.1510

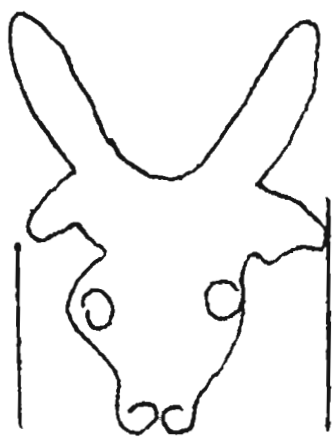
DN IV: 1055.1511

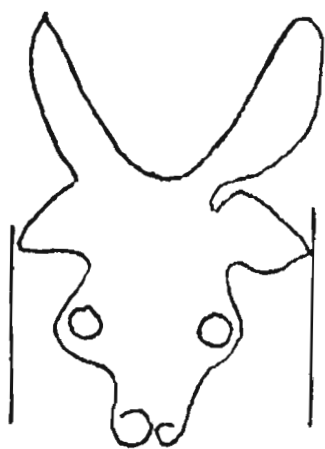
DN XI: 292.1511

DN II: 1039.1511

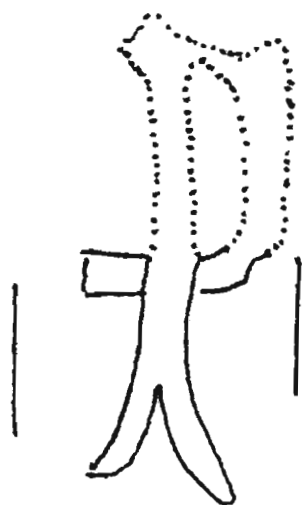
DN I:1030. 1511

DN V:1010. 1511

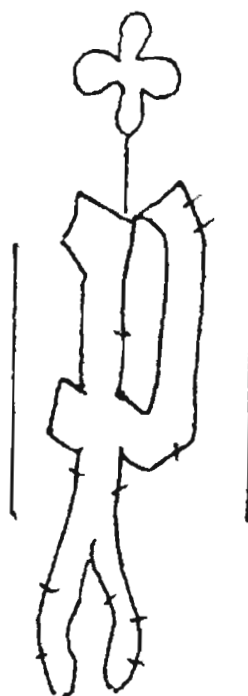
DN II:1040. 1511

DN IV:1057.1512

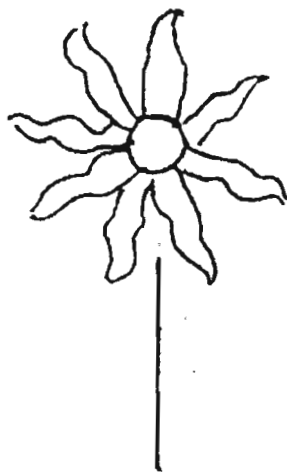
DN VIII:485. 1514

DN VIII:481.1514

DN VIII:482.1514

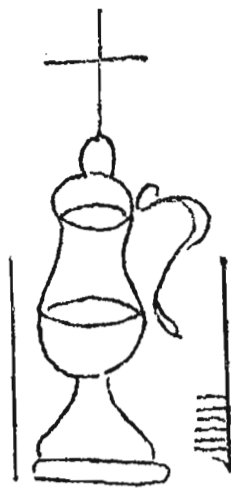

DN IX:482.1514

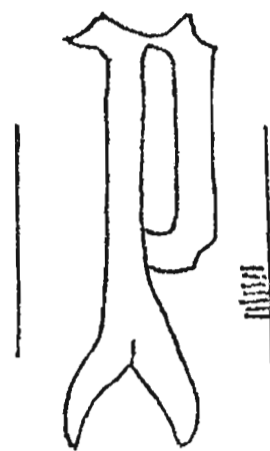
DN III:1076.1517

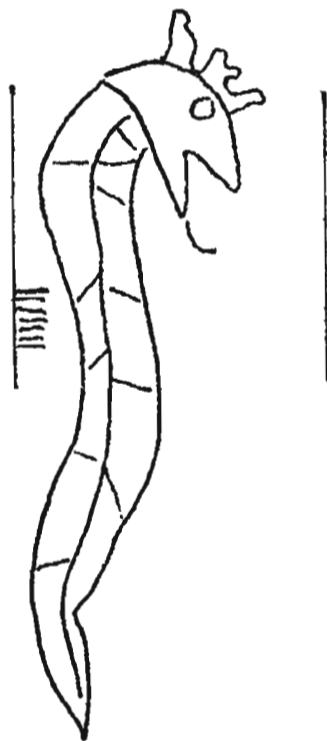
DN II:1046.1514

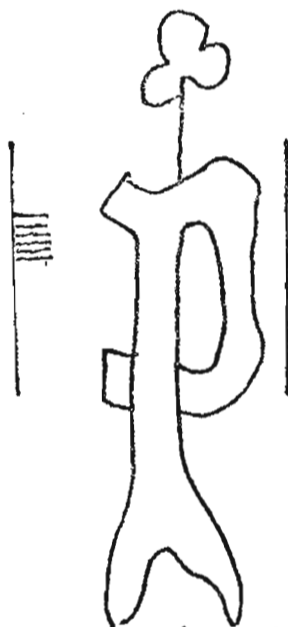
DN I:1046.1515

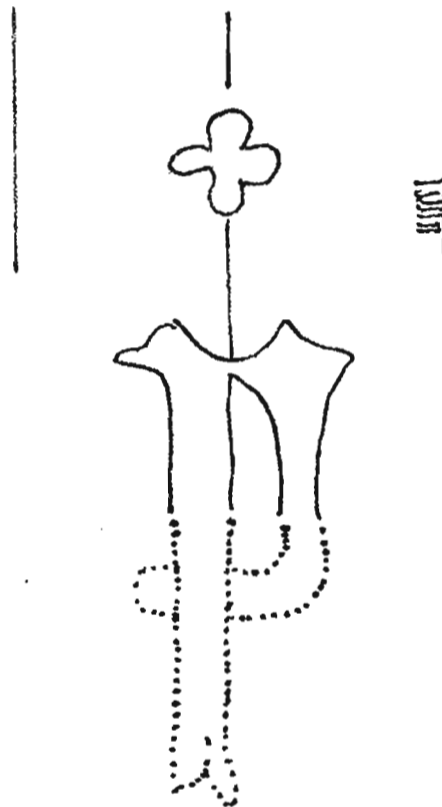
DN II:1051.1515

DN XVI:357.1516

DN IX:491.1517

DN IX:492.1517

DN III:1076.1517

DN II:1057.1518

DN III:1071.1517

DN IX:502.1522

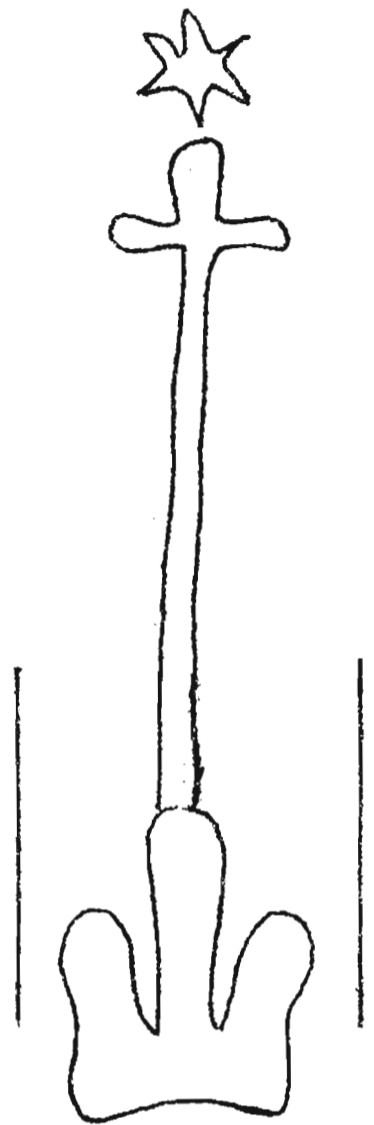
DN IV:1063.1523

DN III: 1077. 1518

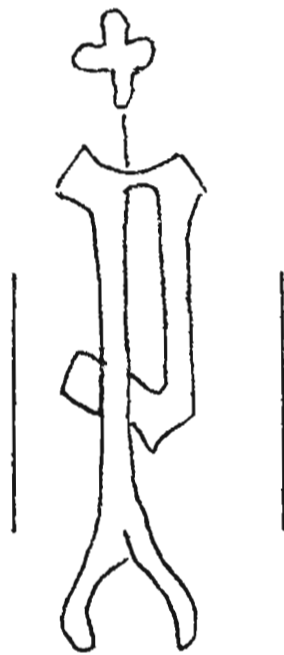
DN III: 1080. 1519

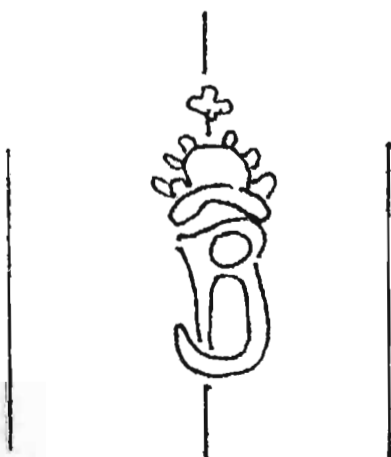
DN XVI: 365. ca. 1520

DN VIII: 501. 1521

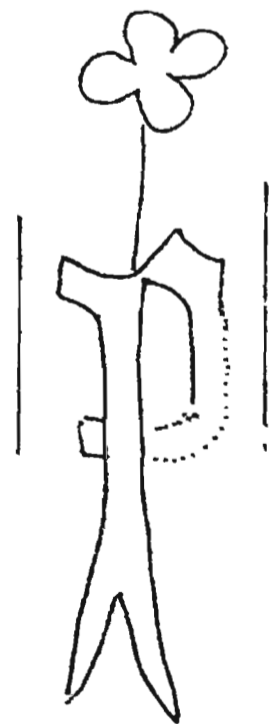
DN III: 1087. 1522

DN II: 1071. 1522

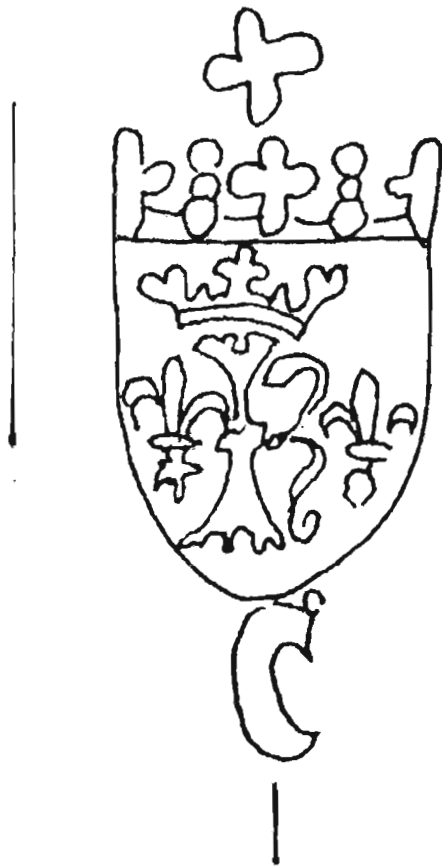
DN VIII: 502. 1522

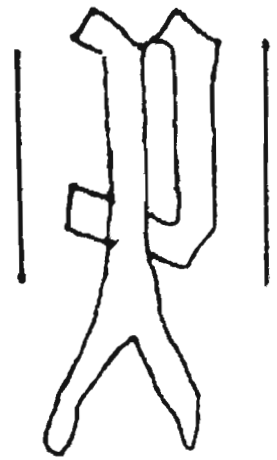
DN IV: 1083. 1523

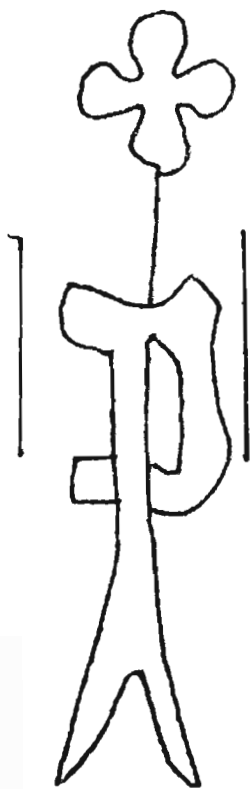
DN I: 1063.1523

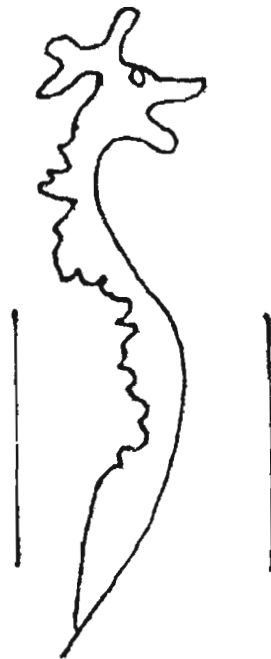
DN X: 368.1523

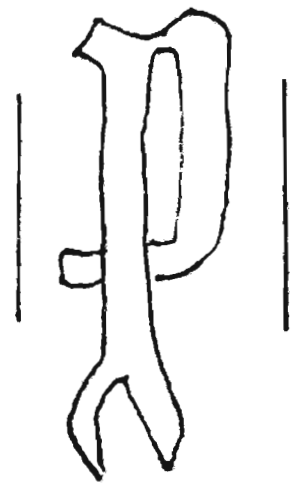
DN VIII: 519.1523

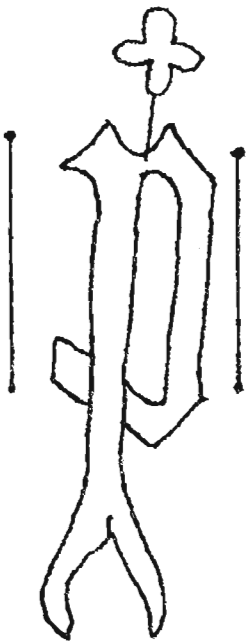
DN I: 1064.1523

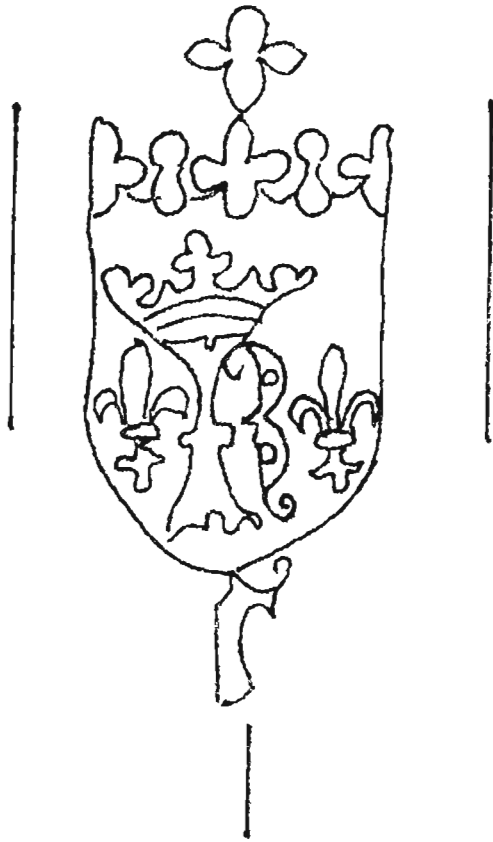
DN u. d. Bergen 1523
RA. Oslo, utrykt

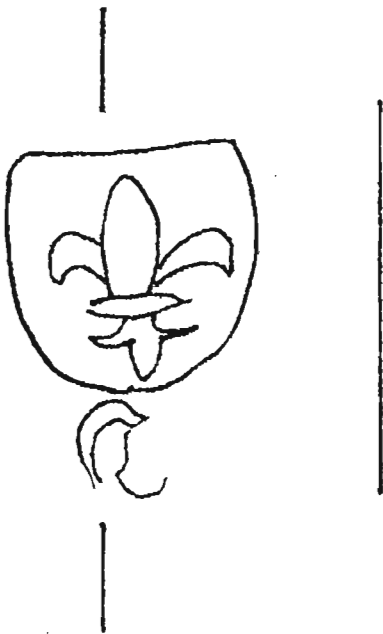
DN Hamar 23/7 1524
RA. Oslo. N. Saml. I: 3

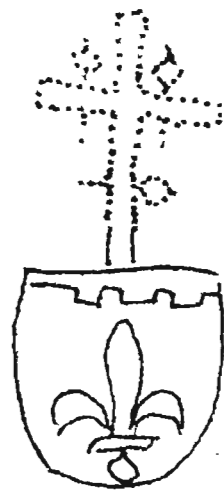
DN I: 1067, 1524

DN X: 418, 1524

DN Bergen, sept. 1524
N. Saml. II: 14: 44. RA
Oslo, utrykt (?)

DN Lista 7/9 1524
N. Saml. II: 14: 36.
RA. Oslo, utrykt

Handwritten notes in the left margin, partially obscured and illegible.

A large, faint, illegible block of text at the bottom of the page, possibly a scan artifact or bleed-through.

VATTENMÄRKET I FYSIKALISK OCH TEKNISK BELYSNING
(The Watermark - Physical and Technical Aspects)

Summary:-

A. Handmade paper.

- 1) The watermark is a figure on reduced scale compared with the wiremark or the embossing on the wire.
- 2) The watermark has a distorted form compared with the mark on the wire.
- 3) Sheets made on the same mould can show measurable variations of watermarks.

B. Machinemade paper.

The watermarks from the pattern on the cylinder mould or the dandy-roll will be extended in the machine-direction and shrunked cross the machine.

P.S. The author is expecting comments, critics and discussions on the above-mentioned subjects.

Studiet av vattennmärket i det handgjorda papperet har med all rätt blivit ett dominerande ämne inom den pappershistoriska forskningen. Härvid är vattennärkenas överföring till direkt åskådlig avbildning genom avritning eller betaradiografering ett grundläggande arbete, som sysselsätter åtskilliga forskare.

Men utöver det allmänt angivna, att ett vattennärke överföres till papperet genom trådfigurer eller reliefer på handformens duk, vidröres sällan eller aldrig de fysikaliska och tekniska faktorer, som påverkar detta förlopp, d.v.s. tillverkningen av ett papper.

Hur sker då arkformningen vid kypen, och vad händer sedan till dess ett pappersark är färdigt?

Massan i kypen är starkt utspädd med vatten så att knappt 1% utgöres av fibrer och alltså drygt 99% består av vatten. Fornaren gör sig beredd att tillverka ett ark och håller därvid fornens nedre ändarna vid fornens kortsidor, varvid tunnarna vilar på däckelns kanter. Han riktar fornens nedre ändarsida (not fornaren) vänd nedåt och doppar (svänger) fornens nedre ändar i kypen och där efter upp igen. Han höjer fornens nedre ändar till horisontalläge och skakar ("driver") massainnehållet till en jämn fördelning på fornens hela yta. Samtidigt silas vatten undan genom forndukens maskor och så småningom stelnar fiberskiktet. Fornaren kan lyfta av däckeln och överlämna fornens nedre ändar till guskaren. Ett ark är fornat, men låt oss närmare se vad som skedde.

Vid upptagningen av massa ur kypen flyter en ström av massa över fornens nedre ändarsida mot dess botten. Härifrån sker sedan en svagare återström mot framsidan. Dessa strömmar nedför att ett stort antal fibrer i massan lägger sig nedströms och förblir i detta läge även då massaskiktet sedimenterat. Även skakningen av fornens nedre ändar (drivningen) bidrar till att öka fiberskiktets tjocklek.

På arket efter guskning och pressning torkas, inträffar i torkningens slutskede att arket krymper. Fiberns krympning är större på bredden än på längden. Som en följd av ovan beskrivna "fiberriktning" är krympningen i denna led betydligt mindre än i den motsatta riktningen. Skillnaden är stor; goda medelvärden är 2,3 respektive 4,3%. Vid efter torkningen genomförd ytlinning och förnyad torkning krymper papperet ytterligare med c:a 0,25 respektive 0,5%.

Förändrad krympning kan ske av flera skäl. Ändrad koncentration i kypen, förändrat malningssätt (malningsgrad) liksom ändrat massainnehåll påverkar krympningen. 100%-iga linnepapper krymper mer än papper med inblandning av bomull. Påtagligt är även att byte av fornar vid kypen kan nedföra ändrade krympningar. Om handformat papper torkas på torkcylinder och där fixeras mot cylindern av nedlöpande torkfilt, påverkas krympningen härav o.s.v.

Det handformade papperets krympning är stor nog för att ej kunna förbigås. Tyvärr kan detsamma sägas om krympningens variationer mellan arken. Då Sune Ambrosianus i Molae I, sid.161, skriver om Briquets "hårfina varianter" ligger det nära till hands misstänka, att bland dessa kan finnas märken från samma forn men med varierande krympning. Ty även varianter av detta slag kan ge gott spelrum för t.o.m. flera parallella hårstrån mellan de yttre linjerna på större vattmärken.

Sammanfattning:

1. Vattmärket är en förminskad figur i jämförelse med det trådnärke eller den relief, som finns på fornduken.
2. Vattmärket har en förvanskad form i jämförelse med fornens närke.
3. Ark, formade på samma arkform, kan uppvisa nätbara variationer av vattmärken.

Maskintillverkade pappers vattmärken. Vattmärkets förändring från siebcylinder eller egotteur är i väsentlig grad åtskild från vad som gäller för handgjorda papper.

Massaströmmen ut på viran liksom strömningen i rundvirans kyp riktar ett stort antal fibrer i arkbanans körriktning. Virans friktion mot den till en början tunnflytande nålden samt hög maskinhastighet förstärker (vanligtvis) fiberriktningen åt nämnt håll. Så gör även stundon skakningen av viran, som närmast avser fiberskiktets utjämning.

Våtarkets framförande efter guskning eller sugvals med hjälp av filter genom maskinens presspartier nödvändiggör en sträckning av arkbanan, som därvid förlänges i körriktningen. Samtidigt minskas arkbanans bredd. Arkbanans framföring över torkcylindrarna påverkar längd och bredd på samma sätt, då det ännu fuktiga papperet sträcker på sin väg från cylinder till cylinder. Arkbanans bundenhet mot dessa cylindrar av nedlöpande torkfilter verkar i någon mån återhållande på krympningen.

Ytlinningen, om den är inbyggd i pappersmaskinen eller genomföres i en särskild maskin, ger till resultat ett papper, som är något krympt i jämförelse med papperets format före linningen.

Slutresultatet blir ett färdigt papper, som är avsevärt förlängt i körriktningen och krympt över arkbanans bredd.

Vattmärkets förändring är så stor, att man vid tillverkning av porträttvattmärken måste tillgripa följande. Den relief, som präglas in i rundvirans duk, framställs i enlighet med kändedonen om arkbanans förändring under tillverkningens gång. Exempel: porträttet av en snärt person framkörd

i riktningen hjässa-hals i maskinriktningen formades i präglingen på rundvirans duk, on ej rundkindad, så dock utrustad ned ganska fylliga anletsdrag. Dessa bantades sedan ned på sin väg genom pressar, över torkeylindrar och i linningsproceduren. Först i det färdiga papperet passade porträttet in på den tunnkindade person som åsyftades. Ingreppet i den förvanskade präglingen kompenserade en mer än 10%-ig formförändring. Att vattennärket hos maskin-gjorda papper kan uppvisa stora variationer ligger i öppen dag.

HARRY ERICSON

oooooo0000000oooooo

Under år 1974 har NPH haft glädjen anteckna följande nya medlemmar:

Dahlberg, Gunilla	Fil.mag.	Örnehufvudsgatan 3	412 59	GÖTEBORG
v. Feilitzen, Olof	Fil.Dr	Grevgatan 65	114 59	STOCKHOLM
Felding, Henrik		A/S F Junckers Ind.	DK-4600	KØGE
Fosse, Brynjulf	Arkivkonservator	Statsarkivet i Bergen Årstadveien 22	N-5000	BERGEN
Garstein, Oskar	Dr theol. & philos.	Viggo Hansteens v. 30	OSLO 3	
Lindberg, Sten	1:e bibliotekarie	Erstavägen 31	116 36	STOCKHOLM
Munthe, Gerhard	Overbibliotekar	Universitetsbibl. i Oslo, Drammensv. 42	OSLO 2	
Simmons, J.S.G.	Esq.	15A Rawlinson Road	OXFORD OX2 6UE	
Wendelbo, Øystein	Fakultetsbibl.	Universitetet i Bergen		BERGEN
Rumskulla Hembygdsförening (Herr Axel Karlsson)				VIMMERBY
Södra Vi Hembygdsförening (Landstingsm. Carl-Erik Svensson)				GULLRINGEN
Virserums Hembygdsförening (Herr Gösta Lindström)				VIRSERUM
Göteborgs Universitetsbibliotek, Svenska Tryckavd.		Box 5046	402 22	GÖTEBORG
Industrimuséet, Arkivet		Götaplatsen	412 56	GÖTEBORG
Kungl. Biblioteket, Förvärvsavd.		Box 5039	102 41	STOCKHOLM
Kungl. Krigsarkivet		Fack	115 26	STOCKHOLM
Riksarkivet, Biblioteket		Fack	100 26	STOCKHOLM
Royal Library, Paper Historical Dept.		Prinsessegracht 20	HAAG	
Skogsägarnas Industri AB, Mörrums Bruk			290 71	MÖRRUM
Tekniska Muséet		Museivägen 7 N.Djurgården	115 27	STOCKHOLM

OM MOTALA PAPPERSBRUK OCH HOLMS PAPPERSBRUK I ÖSTERGÖTLAND

Anteckningar, sammanställda av Gustav Skog

Ur Conrad Allers efterlämnade skrifter (1887-1964). Sid. 323 ff.

Holms Pappersbruk

Enligt "Molae Chartariae Suecanae" anlades bruket år 1891 av kamrer John Andersson, bolag 1896. Var hela tiden handpappersbruk. "En granskning av bruket visade, att den man, vilken så sent som på 1890-talet beslutat sig för anakronismen att upprätta ett handpappersbruk, grundligt satt sig in i vad som varit de nyaste förbättringar inom facket och här tillämpa dem." Exteriören av byggnaderna sades vara anskrämlig.

År 1919 fanns på nedre botten ångpannerum, lumpkokning, kypar, blekkista och massakar. En trappa upp fanns holländare, färdiggöring och ett mindre torkrum. Två trappor upp fanns torkvinden, dessutom en stor torklada på andra sidan gårdsplanen.

Motala Pappersbruk vid Duvedal i Vinnerstad socken.

Anlades 1854 på platsen för Ulfåsa mjölkvarn. Kvarnen utbjöds på auktion 9/7 1850:

"Tisdagen den 9/7 komma på stället, Ulfåsa underlydande, Duvedals södra kvarn, om 4 par stenar och grynverk att på offentlig auktion försäljas, varvid ock den samma kvarn angränsande enbladiga sågen till försäljning utbjudes. Blivande villkoren i så ena som andra avseendet vid auktionstillfället vederbörande spekulanter delgivne, och skall av inroparen behörig säkerhet för köpeskillingens fullgörande presteras. Gives ej antagligt köpeanbud, kommer lägenheterna att på 6 år till arrende utjudas."

I verk om "Sveriges industrier" beskrives pappersbruket sålunda år 1871:

"Före år 1853 fanns på denna plats endast en mjölkvarn, inköpt från det närbelägna gamla folkungagodset Ulfåsa. Första upphovet gavs av bröderna Fraser, söner till den bekante, förtjänstfulle engelsmannen Daniel Fraser ... Kvarnen borttogs nämnda år, och etablissementets byggnader, sådana de här visa sig, ha efter hand och till största delen blivit uppförda av en av de nämnda bröderna, civilingenjören herr Robert Fraser, som även till en början var brukets disponent och nu (1871) är ägare av 1/3 i detsamma. Ombildades år 1855 till 'Motala pappersbruks AB' med en grundfond av 432000 rdr rnt. Alla intressenter boende i Göteborg ... Bruket är beläget helt nära Borens-hult, på ett avstånd av omkring 1000 fot söderut från Göta kanal och 1/4 mil från Motala köping, där postkontor, telegrafstation av andra klassen, apotek, sjukhus med flera bekvämligheter finnas ... Det gant över strömmen belägna verkstadsonrådet hyser 2000 och Motala köping över 1500 innevånare, vartill kommer en mängd mindre anläggningar utefter strömmen, som öka folkmängden på sträckan mellan sjöarna till åtminstone 5 å 6000 personer. Pappersbrukets egna personal av mankön 40 och av kvinnkön 60 st. Av dessa äro 13 manliga och över 40 kvinnliga under 18 år. Avlöningen vid bruket utgår efter timme ned från 5 till 25 öre. Särskild sjukkasse finnes, folkskola med bibliotek, upprätthålles av församlingen, och skarpskytteförening är bildad inom Motala.

Längst till höger, på höjden, ett prydligt stenhus, utgörande bostad för brukets föreståndare och förvaltare, med en rymlig kontorslokal i nedre våningen och uthusbyggnad av korsvirke, allt omgivet av nyanlagd trädgård. De

övriga byggnaderna bakom och till vänster om den höga skorstenen inrymma de olika lokalerna för papperstillverkningen, kemiskt blekeri, linkokningsrum, ångpannerum, en mindre mekanisk verkstad med snedja, snickareverkstad o.s.v., samt äro till en del av tegel, i övrigt av trä uppförda. Bakom dessa befinna sig tvenne tvåvåningshus av trä till bostäder för arbetarna. Belägenheten är kuperad, en del lokaler befinna sig på höjden av det ongivande landet, andra åter nere vid strömmen, dit en trappa utför en brant sluttande vall leder, över vilken en bastant träbro, vilande på stenkistor, bereder kommunikation med Motala verkstads område. I de invid strömbrädden belägna husen röra sig drivkrafterna för fabrikationen, bestående av tre vattenturbiner, en om 120 och två om vardera 8 samt en ångpanna om 40 hästkrafter (!) för torkning av papper, kokning av lin n.n.

Papperstillverkningen bedrives sålunda alltigenom medelst maskin, och någon formning för hand äger ej rum. För den som ej hunnit taga kännedom om en numera i vårt land så pass utbredd industri, är det av stort intresse att under blott ett kortare besök kunna följa de successiva operationer, medelst vilka den fula, snutsiga lumpen förvandlas till det finaste, vitaste papper. Lumpen sorteras i en särskild lokal av en mängd unga flickor, sittande framför lådor, försedda med uppstående knivblad, samt sönderskäres därefter ytterligare på en lumpskärmaskin och rensas från torr orenlighet uti en dannaskin, liknande en kolossal kub av träranar, överdragen med en gles järntrådsvävnad, vilken hastigt omkringvrides och utjagar moln av stoft. Härpå följer tvättning i vatten samt för yllelump ångkokning i en väldig, klotformig, omkringgående bykpanna, där luggen frångiljes de egentliga trådfibrerna. Torkningen verkställes i en s.k. centrifugaltorkare, liknande ett kvarnhjul av glesa ribbor, genom vars kringsvängning all fukt inom kort avlägsnas. Följer så blekning med klor uti ett större kar, en s.k. holländare, varefter lumpen redan antager utseendet av en kritvit, plastisk massa, i stora, bomullsliknande flockar. Här ifrån förflyttas den till en större sal, där i rader står uppställda 10 valskistor eller stora, avlånga kar, över och uti vilka korsande, skarpa knivblad under ett dövande buller sönderkarva och bearbeta de i vatten kringgående vita flockarna, tills alltsammans får utseende av en vit, stadig välling. Försatt med lim och passande färgämne bringas denna massa i ett par i nästa sal uppställda, nästan intill taket räckande och i proportion vida kar, inom vilka kringsvävande träranar hålla den i rörelse och förhindra de fastare ännenas fällning till botten. Från nedre delen av dessa kar utflyter därpå massan sakta i en bred och grund ström över en rad av, som det synes, flacka och trappvis sig sänkande bord, men i själva verket ändlösa, över rullar kringgående, fina nässingsvävar, som, stadda i jämn sidoskakning, på en gång föra massan framåt och befordra fuktighetens avrinnande. Det sålunda i konsistens tilltagande, tunna lagret passerar längre fram mellan upphettade, tjocka järnvalsar och frankommer därefter såsom en torr, sammanhängande pappersvåd, som på spjälhjul kan upprullas till vilka längder man behagar. Det under denna operation tillika kantskurna papperet pressas därefter, förnas i passande storlekar medelst skärmaskin, som avverkar ett ris åt gången, glättas mellan blanka metallvalsar och vikes med överraskande konstfärdighet av unga flickor, samt är sedan färdigt till inpackning och försändning.

De maskiner, vilka på i sanning förvånande kort tid åstadkommer detta vackra fabrikat, äro alla av utmärktaste beskaffenhet och bestå av:

1 pappersmaskin, å vilken kan förarbetas 65 tons (=1650 mm) papper,
10 valskistor, 1 större blekholländare, 1 bykpanna, rymande 20 å 30 centner
lump, 2 glättnaskiner, 1 hydraulisk press, 1 skruvpress, 1 packpress, 1 skär-
maskin, 1 lumpskärmaskin, 1 dannaskin, 1 centrifugaltorkare, 1 dubbelt-
verkande plunger och lyftpump, 14 tum i diameter, 1 roterande pump och
2 hissinrättningar. ---

Tillverkningen omfattar numera alla slag av dithörande fabrikat, från grövre
onslags- till och med det finaste postpapper, samt uppgår till ett årligt be-
lopp av cirka 250000 rdr. Varorna finna villig avsättning i alla trakter av
riket, och ett huvudupplag underhålles alltid i Stockholm ----."

I verket "Molae Chartariae Suecanae" finns en reseberättelse från år 1860 av inspektoren J.P. Johansson, som då besökte Motala pappersbruk. Berättelsen lyder:

"Här finns 8 valsar, drivna med turbin, därav 4 användas till valsning av halvtyg och vaskning och 4 användas till finvalsning. Maskinen har cirka 70 tums bredd och en betydlig längd och 5 torkeylindrar och är avsedd att linna papperet å maskin med animaliskt lin, men som ej gagnas. Vid maskin uppkastas massan av regulator, går sedan över sandsil och ytterligare över 2:ne knutmaskiner. Mellan torkeylindrarna och haspen äro glattrullar, som papperet genongår, varefter det skäres av en rulle med spiraler i arkvis på längden. All linning sker här å vals med vegetabiliskt lin. Lunnpriset är för blekt linne eller skrivlump 3 rdr, för oblekt linne 1:50, för halvulle 75 öre och för ylle 50 öre per lispund (20 skålpund på ett lispund). Arbetarnas avlöning var allnännast 6 skilling i timmen. I stället för halvtygspressar med rullar, som finnas å övriga ställen, var här en större centrifugal-maskin, däri halvtyg och klorvaskade massan torkades, men denna tycktes vara högst besvärlig, då endast mindre kan däri på en gång tappas med händerna. Ingen gasblekning var ännu här inrättad. Man bleker luppen å vals, efter att ha förut blivit bykt i en stor, rörlig cylinder med en blandning av osläckt kalk och soda. Här arbetades på tvenne stora klorvaskar och ett hus var upp-nurad för att där insätta blekkistor. Alla rummen uppvärmas med ånga. Här finnes en hydraulisk press och en skärmaskin för papperets skärning i ris, den senare lika med den i Nykvarn och tillverkad av I.M. Voith i Heidenheim."

- - - - -

År 1860 anges vidare: 20 arbetare, 31 barn under 15 år mantalsskrivna och 83 arbetare ej mantalsskrivna vid bruket. Tillverkas post-, skriv-, koncept-, tryck-, tapet-, spänn-, onslags-, läsk- och ritpapper, samt kardus. Tillverkningsvärde 240000 rdr årligen. Ägare ett aktiebolag om 12 personer, alla i Göteborg.

Tidningsnotis 29/10 1875: "Motala pappersbruk vid Duvedal har tillsvidare inställt sin verksamhet. För arbetarna är genom disponentens försorg plats be-redt å Motala mekaniska verkstad."

År 1878 var bruket taxerat till 25000 kr. Det hade då legat nere i 3 år.

År 1887 inköpte Fredrik Asp Motala pappersbruk och omändrade det till klädes-fabrik. Asp var född i Stockholm 1840, död i Villan invid Motala verkstad, son till bagaren C.N. Asp och Charlotta Hedenskog. Som barn kom han med för-äldrarna till Norrköping, där han sedan förhörde lokaler och bedrev där klädestillverkning. Fredrik Asp var gift med Matilda Nordström, född i Norrköping 1845. Hade 10 barn, av vilka sönerna Carl Fredrik, född 1871, och Ernst Wilhelm, född 1873, fullföljde faderns fabriksverksamhet vid Motala verkstad, under det att sonen Johan Erik, född 1879, var grosshandlare i klädesvaror i Stockholm. Fabriksrörelsen ställdes 1910 på aktier under firma AB Fredrik Asp. Minikapital 650000 kr, fördelat i 1300 aktier å 500 kr.

På platsen äro nu Engelfabrikerna belägna (nedlagda år 1960). Fallhöjd vid klädesfabriken, vid lågvatten = 2,6 meter, installerad effekt 230 hkr. Vid klädesfabrikens kraftstation 1,56 meter och 144 hkr. Utrivna när Statens kraftstation byggdes.

GUSTAV SKOG

Not. Industrimuséet, Göteborg, har i sina samlingar bl.a. följande föremål från Holms pappersbruk: Holländare, massakar med omröraregarnityr, sandfång, kyp, pappersformar med däckelramar, press samt en vävstol. Till Museiintendent Åberg med nedarbetare samt direktör Gustav Skog framföres ett varmt tack för det tillnötsgående som visades Ing. Harry Ericson och undertecknad vid ett besök på muséet hösten 1974.

Red.

Om Finlands första och enda handpappersnästare

EPHRAIM HELLSTEN vid JÄRVENOJA

Finlands första papperskvarn, Tomasböle i Pojo socken, hade upphört med sin verksamhet redan 1713 under den s.k. Stora ofreden. Då återuppbyggnadsarbetet i landet efter freden i Nystad 1721 så småningom återförde livet i normala gängor, skedde detta i långsam takt. En del av den till Sverige under kriget flyktade intelligentsian återvände aldrig och när man på 1740-talet väl kommit i gång, kom en ny prövning, den lilla ofreden. Tryckerierna i Åbo hade båda återupptagit sin verksamhet mellan krigen, men efter lilla ofreden upphörde det Gezeliuska tryckeriet som självständigt och sammangick med Akademitryckeriet. Såväl skriv- som tryckpappersbehovet måste i sin helhet tillfredsställas genom inport. Från medlet av 1700-talet är trenne försök till startande av pappers-tillverkning kända. Landshövdingen i Åbo, Johan Georg Lillienberg, hade inköpt Sundholm lägenhet några km söder om Nystad och erhållit av Kungl. Kommers-kollegium den 8.3.1737 privilegium på att där få upprätta en papperskvarn (S.R.A.Komm.koll., huvudserien 1757). Planen förföll uppenbarligen genom att Lillienberg kort därpå blev utnämnd till landshövding i Uppsala.

Nästa försök gjordes av regementskrivaren Georg J. Kranck, som 1759 anhöll om privilegium för en papperskvarn i Pöytis socken på Vaaranoja kronotorps mark vid Aura ås övre lopp. Ärendet fick inte förord av landshövdingen och svaret ned avslaget kom först år 1761 (komm.koll.arkiv: Handl.o.Man.Div.Protocoller 18/12 1761.SRA) och detta tydligen på grund av att höga vederbörande ansåg, att Kranck ej var tillräckligt förmögen och ej heller kunde nämna någon, som var rik nog att finansiera byggandet av en papperskvarn. Kranck (f.1698) synes dock ha haft något slags samband med den senare tillkonsten av Järvenoja, för enl. kommuniionsboken bodde han på Järvenoja tillsammans med sin hustru åttnings-tone från grundandet 1765 till 1770, då hans hustru avled. Papperstillverk-ningens påbörjande kan sägas ha legat i luften just då - räntabiliteten var man kanske inte så säker på.

Då några av den tidens rikaste Åbo-köpnän, JACOB BREMER och HANS HINDRIC WITT-FOOTH, bildade ett s.k. intressentskap och anhöll om privilegium för grundan-det av ett pappersbruk, varvid landshövdingen i Åbo, J. Wallén, självfallet förordade, beviljade Kongl. Majt:s och Riksens Commerce Collegium detsamma utan vidare ned datum 22.nov.1762. (SRA Komm.koll.registr.1762.II). Som plats hade han ursprungligen tänkt sig en lägenhet i Masku socken, vartill handels-man P.H. Werner även santyckt. Bremer och Wittfooth föredrog emellertid en fors i Järvenoja bäck, nära det ställe där bäcken utfaller i Aura å. Bäckens ifråga har början i den lilla Sauvojärvi-sjön och forsen låg inom Brunkala kapells område - idag Aura socken. Företaget kompletterades därefter med tre andra Åbo-köpnän: Georg Havenan, Gust. Wittfooth och Jost. J. Pipping, vilken sistnämnda blev utsedd till direktör för företaget. Papperskvarnen fick namnet Järvenoja, skrivsättet varierade i början något. Platsen var ung. 2½ mil från Åbo, under vars hallrätt den lydde. Kvarnen utrustades med en vals (= holländare), 16 stanpar och en kyp, och verksamheten kom i gång först år 1765. Det är att observera, att yrkeskunnigt folk för uppbyggnad och igång-körning ej då fanns att tillgå inom landet, utan de måste städslas från Sverige.

Järvenoja kom att bli den enda papperskvarnen i Finland, där man till en början strikt måste hålla sig till de i rikets lagar och förordningar givna bestämmel-serna om anställandet av lärningar och utnämmandet av gesäller och nästare. Dessa för forskningen gynnsamma omständigheter gör, att man t.ex. ur de av Åbo hallrätts protokoll och handlingar som återstår med rätt stor noggrannhet kan uppfölja personalens antal, titulering och avancemang.

på hallrättsprotokollen här nämnes och citeras - dessa bör säkert för alla denna tidens papperskvarnar inom hela det svenska riket vara lika givande som de i Åbo - nå här med ett par ord nämnas vad hallrätten egentligen sysslade med. Enligt Kongl. Majt:s förordningar (Gamla Hall-Ordningen av den 21/5 1739) hade hallrätter grundats i alla städer med underlydande fabriker eller manufacturer. Enl. en den 2/4 1770 förnyad hallordning (i alla detaljer framförd i "Publique handlingar" T.O.M.IX Sthln 1777) skulle nämnda instans bl.a. behandla ekonominenål, politie- och brottnål (= bl.a. tvister mellan arbetare och arbetsgivare) samt enl. artikel VI antaga, övervaka och godkänna gesäller och lärlingar. Att tydliga sociala skrankor förefanns, framgår av nämnda artikels § 7, som lyder: "Efter Handtwerkets beskaffenhet någe Läro-Gossar antagas ifrån 10 och 12 års ålder, och lämpas Läro-åren derefter, så wäl som den kostnad Idkaren under Läro-åren gör, så at fattige Mäns barn, som niuta föda, kost och kläder, någe lära i det minsta fen år, nen den som förut haft anständig uppfostran, för riktigt utlärd anses, on han allenast wissa tinnar on dagen i verkstaden arbetet, så snart han gittat af skickelighet och erfarenhet i Handtverket prof wisa, och warde wilkoren wid inskrifningen uti Hall-Rättens Protocoll införde." Detta gällde såsom nämnt fr.o.n. april 1770, dittills den gamla hallordningen av år 1739.

Järvenoja startade med tillhjälp av den personal, som till största delen införskrivits från Sverige och som dess första pappersnästare anlände 1765, igångsättningsåret, ANDERS RAMBERG, med hustru och två i Sverige födda barn, två föddes i Brunkala. Han torde ha återvänt 1769, nen det är t.v. okänt från vilken ort han kom och vart han återvände, då våra kyrkoböcker på den tiden ej förts ned någon större grad av noggrannhet.

Samtidigt med nästare Ramberg inflyttade pappersmakaren JONAS ÅBERG med familj, uppenbarligen också från Sverige, efter som han genast vid ankomsten tituleras "pappersbruksgesäll", vilket han ej kunnat bli i Finland före detta. Någon tid efter Rambergs bortflyttning kallas han nästare, dock utan att man i hallrättens protokoll kunnat finna någon utnämning häröver. Han dog i Brunkala genom något slag av olyckshändelse, efter som konnutionsboken kallar det "bråd död".

Vid Åbergs död "inporterades" en ny nästare, DANIEL LILJEQVIST, av allt att döna också från Sverige, efter som han onedelbart kallas nästare. Han var född 1750 och det märkliga är, att kyrkoböckerna ej anger någon familj under de 5 år han här arbetade som brukets nästare. Likaså är det osäkert vad han gjorde efter år 1785, nen han omnämnes i konnutionsboken ända till 1795, då han troligen återvänder till sitt hemland.

Efter Liljeqvist övertogs den lokala ledningen av EPHRAIM HELLSTEN, den person som praktiskt taget skulle sätta sin prägel på Järvenoja, särskilt under nedlet och slutet av dess verksamhetstid. Ephraim och Israel Hellsten var söner till sacellanen (= kapellanen) i Messuby, Gabriel Hellsten, och hans hustru Margreta Lilius. Bröderna Hellsten blev enligt tidens bestämmelser officiellt "inskrivna i läran", d.v.s. antogs som de första lärlingarna vid bruket den 30.4.1765 med Åbo hallrätts skriftliga förstämmande och med föräldrarnas medgivande att tjäna som lärlingar i 4 år, vilket de även gjorde (Åbo hallrätts protokoll 1765, RA. s.37).

För att klargöra den för en nutidsnänniska nästan skrattretande byråkratin vid antagandet av lärlingar nå det tillåtas att här citera bröderna Hellstens antagande till lärlingar:

"Åhr 1765 den 7. juni fredag efter middagen, närvarande:
Hall Rätten, ordförande Hans Thorwöstare och Rådnamnen
Gahnberg med ledanöterna handelsmännen Cretaleen,
J. Alleen och Jernström.

2 §

Först företrädde Fabriqueren och handelsmannen Herr Jost Jochin Pipping upvisandes Kongl. Majest. och Rikses Hög Lofvl. Commerce Collegii Resolution och Privilegium, daterad den 22 Novemb. åhr 1762 för Handelsnämnen Hans Henrik Wittfooth, och Jacob Brener, att uti Åbo Län, Masko Härad, Brunkala Capell och Järwenoija by, få anlägga och inrätta ett Pappers bruk och thett samma fortsätta, det bästa the gitta, utan någons hinder och intrång, hwarom samma privilegium vidare förnäler. I följd av Höglofv. Kongl. Commerce Collegie föregående höggünstiga Resolution och Privilegio, förnälte Handelsman Pipping, det Handelsnämnen Wittfooth och Brener, hafver giordt början med inrättningen af thetta Pappers Bruk, både hwad Byggnad och annat angår, sant på det wärket nu så nycket lättare och skyndsammare sättjas i stånd, antagit flere intressenter neml: handelsnämnen Georg Hawenan, Jost. Jochin Pipping och Gustav Wittfooth.

Här vidare gaf Fabriqueren och handelsmannen H. Pipping vid handen: att sedan nu pålitelig Wärbnestare till Järwenoija Pappersbruk blifwit ifrån Svearige hit förskrifwen och nin kostnad; så hafwer benälta Fabriquer, som förer Direction vid Wärbket, antagit tvenne Lärningar att lära thenna Profession, nemligen Israel och Esaias ^{x)} Hellsten med hwilka han skrifteligt Contract ingådt, som nu inristas och i Protocollet intogs sålunda lydande:

'Jag Jost Jochin Pipping antager här med å mine och santelige Pappers-Bruks intressenternes wägnar unga Karlarne, Israel och Esaias Hellsten, till Lärningar wid vårt uti Brunkala Capell inrättade Pappersbruk, Jerfwenoija kallat, hwarest desse Hellstener uti fyra åhrs tid, räknat ifrån den 30: aprilis 1765 till och med sana till eller d. 30 apr. 1769 komma att förblifwa, uti Pappersnaker läran, och af nuwarande eller frandeles kommande Pappers Mästare låta sig underwisas och läras uti alt hwad Pappersnakeriet tillhörer intet undantagandes, börandes the med all upmärksamhet, willighet och flitighet, troget efterkomna och uträtta alla de sysslor som Mästaren eller den i hans ställe wärbket förestår, af den fordrar, och i denna Profession wanliga och anständliga äro, sant till wärbkets drift och nytta i någor måtto tiäna kunna, not dagelig av tharfweilig mat och dryck, sant nödiga arbetskläder. Enär förenämnda fyra åhr för Hellstenerne till ända lupne äro, och de märkeligen befinnas hafwa lärdt och inhäntat all den Kundskap, som en rättskaffens gesäll wid denna profession ägnar och förstå bör; så hafwa de av mig eller santelige Pappers Bruks intressenterne, owägerligen att utbekomma en den, såsom warande gesäller anständig och till-lätelig Klädning.

Hwarenot de icke straxt böra eller få skilja sig ifrån detta Pappers Bruk utan därstädes förblifwa minst uti twänne åhrs tid, enot sådan månatelig eller åhrlig lön, som nyss utlärde gesäller wid andre i Riket warande Pappers Bruk den tiden bekomna.

Till yttermera wisso, nå här af twänne likalydande exenplar skrefin, hwar af hwardera ett till sig tagit, kommandes desse hos Högtärade Hall-Rätten härstädes, att upwisas och inprotocolleras.

Åbo den 30 apr. Anno 1765

På Pappers Bruks intressenternes wägnar
Jost Jochin Pipping '

I grund så wäl af föreskrevne lärningars faders, Sacellanen i Kangasala, ährewärdiga och höglärde Herr Gabriel Hellstens skrifteliga annodan af den 7 mart: sidstledne, såsom ock sönerns Esaias och Israel Hellstens munteligen och otwungna wilja och begäran, förklarar wi: Michel Avellan, mig med alla av Herrar Pappersbruks intressenterne, uti förestnefne Contract, Lärningarne Hellsten pålagde skyldigheter och låfwade förnäner nögd; till följe wharaf den åligger, att ställa sig så detta, som alt hwad kongl. Maj:ts Hall och Manufactur

x) nisstag, som går genom hela antagelseprotokollet; bör vara Ephrain

förordningar påbiuda och lenpeligit är, till nogaste efterlefnad.

Åbo den 30 aprill 1765

Michael Avellan

Och emedan Handelsnannen och Fabriqueren Pipping funnit förenämnde Lärlingar hafwa lust och wara skickelige till thenne Profession; ty war thess begäran, att the å sätt förbenält är, och Contractet utwisar måtte i läran hos honon wid förberörde Pappers Bruk inskrifwas. Nu och ehuruwäl Lärlingarne Israel och Esaias Hellsten nu icke äro närwarande, att höras öfwer föregående Läro Contract: doch likewäl son Sacellanen wid finska donkyrkio försanlingen härstädes Herr Magister Avellan såson warande thesas faders, Sacellanen Hellstens skriftelige annodade ombud, förklarar, det icke allenast han, utan ock benämnde Lärlingar wore med thetta Contract till alla delar nögda; altså fant Hall- och Manufactur Rätten för godt, att till then af Handelsnannen och Fabriqueren Pipping i så nåtto gjorde begäran, att santycka och blefwo altså föresagde Lärlingarne, Israel och Esaias Hellsten i följe av 6. art:s 3. § uti Kongl. Hall-Ordningen af åhr 1739, hos benälte Fabriquer och wid thet af honon och thess interessenter i Jerfwenoija anlagda Pappers Wärk, i läran inskrefwe, på tid och wilkor son åfwanstående Contract onförmäler."

Detta var av allt att döma ett lärlingsantagande enligt det längsta formuläret. När bröderna Hellsten sedan efter 4 år fullgjort sin lärotid på Järvenoija, vände sig direktören J.J. Pipping på nytt till hallrätten i Åbo och ur motsvarande protokoll kan man läsa följande, skrivet själfvället på 1700-talets kruneluriga piktur:

"Åbo Hallrätts protokoll av år 1769, 2 Maji, tisdag efter middagen, tillstädes o.s.v.

1:§

Först företrädde Handelsnannen och Fabriqueren Herr Jost. Jochin Pipping, annäländes, att lärgossarne wid Järfwenoija Pappersbruk, Israel och Ephrain Hellsten nu nera skola fullgiorde theras betingade läroår, sant upviste ett af Pappersmakaren wid berörda wärk, Anders Rahnberg i dag ther heröfwer, såson ock deras förhållande under lärotiden, lennat bewis, af det innehåll: att benämnde lärlingar son sedan den 3:die Aprilis åhr 1765 warit wid berörda Järfwenoija Pappers bruk, under hans insigt att lära pappers makeriet, hafwa till närwarande tid skickat sig wäl och anständigt, warit flitiga, upmärksamma och lärhågade, att inhänta all den kundskap, son lärlingar under läro åhren åligga nonde, så att the jänwäl den insigt och erfarenhet förwärfwat, son uti Pappers makare Profession för en lärlinge till gesälls utskrifning är nödig, ägandes the then insigt ther uti, son en gesäll tillhörer; i anseende hwar till Handelsnan Pipping anhålt, att besagda Lärlingar nåtte för gesäller och Pappersmakare Profession utskrifwas, hwar med han afträdde och Beslöts: son det befinnes, att Lärgossarne Israel och Ephrain Hellsten hafwa fullgiorde sine läro år och therunder wäl och anständigt sig förhållit, sant äga then kundskap och insigt uti Pappers makeriet, son en gesäll bör äga, enligt Pappersmakaren Rahnbergs den deröfwer meddelte betyg; altså och i anledning af 5: art:s 8:§: Kongl. Hall-Ordningen af åhr 1739 finner Hall- och Manufactur Rätten för godt, att frisäga Lärlingarna Israel och Ephrain Hellsten ifrån läran och för gesäller uti Pappersmakeriet förklara, hwaron then behöriga lärobref skola meddelas, son Handelsnan Pipping till swar lennades."

Enligt hallordningen ålåg det nu dir. Pipping att för 4 daler per st. från hallrättens kassa lösa ut "Hellstenarnas" gesällbrev och on de hade så nycket lösa pengar så fick de not betalning av denna summa gesällbreven i sin hand, annars gällde det att "arbeta in den", för härefter kon de i åtnjutande av lön, son skulle vara lika i hela riket. Men Pipping var dessutom skyldig att köpa åt gesällerna en "gesällklädning" - uppenbarligen något slags uniforms-

plagg, och man får väl antaga, att de två nyblivna gesällerna dessutom blev tvungna att bjuda sina kolleger på en "rundsörjning" eftersom hallordningen särskilt varnar för dylika utsvävningar. Den som tror att de nyutnämnda gesällerna nu helt fritt kunde sticka iväg på vandring till annan ort, miss-tager sig grundligt. Hallordningen fastslog, att en ny gesäll hade att tjäna minst 2 år hos sin gamla arbetsgivare förrän han hade lov att bege sig någon annanstans. Israel Hellsten kvarstannade ännu i 5 år och flyttade sedan till Paattinen 1774 för att ej mera utöva pappersnakeri och försvinner alltså från vårt synfält, men brodern Ephraim for 1778 till Sverige för att komplettera sin utbildning (i Finland fanns då ännu inget annat pappersbruk), och han arbetade åtminstone på Tumba, men såsom det angavs också på "andra orter", och återvände till Järvenoja 1785 och kallas då i konnutionsboken "verknästare", även om den rikssvenska nästaren Daniel Liljeqvist tydligen ännu är kvar på bruket. Den 6 jan. 1790 ingår Ephraim Hellsten äktenskap med "hushållerskan, ärliga och sedesamma" Brita Stenberg från Nyby (Pöytis) och hon skänker efter en dryg månad honom en dotter.

Ägorätten till Järvenoja förändrades också under åren. Handelsman Jacob Brener hade dött 5/9 1785 och J.J. Pipping fick efter 29 år som direktör på Järvenoja nog av tjänsten och avgick 1791 och dog 12/1 1793. (Han hade dock sörjt för återväxten, för han hade 20 barn.) Järvenoja inköptes i etapper av boktryckaren, magister Johan Christoffer Frenckell så, att han år 1800 ägde hela bruket. Det var sålunda Mag. J.C. Frenckell som 1794 vände sig till hallrätten i Åbo och anhöll om att Ephraim Hellsten officiellt skulle få ett pappersnästarebrev. Då detta kom att bli det enda nästarebrevet för en handpappersnakare i Finland, som Hallrätten överhuvud utskrev, så nå också detta protokoll citeras:

" 1794 Den 1. Aprill sammanträdde i Hall- och Manufactur rätten ordföranden Justitie Borgnästaren Mentzer jämte Ledanöterna Handelsman Ekenbohm och Fabriquererne Sten och Sylvander. I stället för Handelsman Planman såsom å landet ännu vistande adjungerades Notarien wid denna Rätt E. G. Salenius.

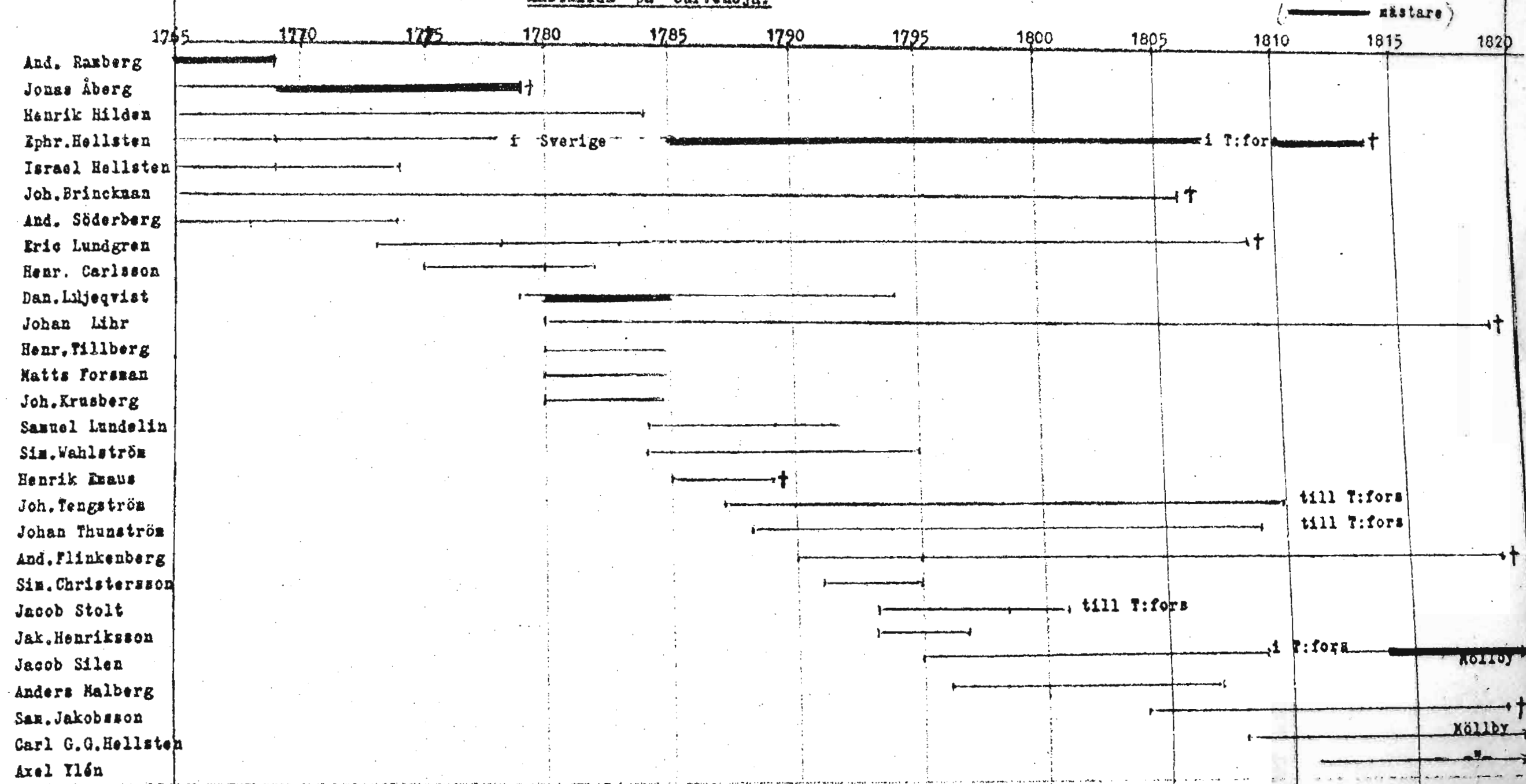
(§ 1) - 14 sidor

(§ 2)

Sluteligen lämnades uppå anmälan ägaren af Jerfwenoja Pappers Bruk sant Kongl. Academie Boktryckaren Höglärde Herr Magister Johan Christopher Frenckell företrädde, hvarå han anhöll, att Bruk Gesällen wid nämnda Jerfwenoja Pappers Bruk Ephraim Hellsten, hwilken uti flera års tid, ned att troget ontanke drift och skickelighet förestått arbetet wid berörde Bruk, nåtte blifwa för nästare förklarad och therå erhålla behörigt nästare bref; och som Hall-Rätten har sig bekant att Hellsten ej allenast wid Tumbo i Sverige, utan ock andra therstädes warande Pappersbruk, som jänwähl thärstädes såg om kqäll arbetat och under samma tid förwärfwat sig både nöjaktig insigt och skickelighet uti pappersnakeriet, har jänwähl nu af Herr Magister Frenckell erhållit hädrande intygen om sin goda frägd och erforderliga skickelighet; Altså blef han, Hellsten, i stöd av Kongl. Maj:ts förnyade Hall-Ordning af år 1770 och dess V: art: 8 §: innetagen och förklarad för Mästare uti Pappersnakeriet, hwarmed han till godo kommer att njuta alla de frij- och rättigheter, som samma Nådiga Stadga jente andra Författningar Manufacturister tilläggas: Skolandes behörigt Mästare Brev för Manufacturisten Hällsten ned första författas och till honom expedieras."

Detta kom, märkligt nog, att bli det enda pappersnästarebrev som av en hallrätt i Finland utdelades; alla de övriga nästarna på Järvenoja (som alltså var i gång från 1765 - 1820) var antingen inflyttade rikssvenskar, som bar denna benämning utan att ha erhållit den här, eller också "nästare" som benämndes så enligt sin vakans. Efter finska kriget 1808-09 glönde man bort att inrätta hallrätter i Finland - sådana var man antagligen inte van vid enligt ryskt

Anställda på Järvenoja.

(mästare)

system, och först från 1840 började man igen med hallrätt, senare magistraten, som övervakare för industrierna, men lärling-gesällsystemet hade då redan länge varit ur bruk.

Ephrain Hellsten tjänade troget på Järvenoja till 1807, då han för en 3-års period arbetade på Tannerfors, uppenbarligen för att hjälpa dåvarande bruksägaren Häggman att sätta det därstädes grundade lilla bruket på fötter. Häggman sålde enellertid Tannerforsbruket mitt under kriget 1808. Några av Järvenojas gamla arbetare dog och några flyttade till Tannerfors mellan 1809-10, (se bifog. tabell), varför Hellsten for (eller kallades?) tillbaka till Järvenoja 1810. Järvenoja förde sedan en tynande tillvaro ända tills det flyttades 1820 till Möllby, men den gamla Ephrain hade då redan dött den 10.5.1814 i "hosta och bröstfeber" som kyrkoböckerna anger. Nästan ett halvsekel i Järvenojas tjänst var dock en aktningsvärd livsgärning.

KURT K. KARLSSON

N P H O S L O 1 9 7 5

Utdrag från program för Nordiska Pappershistorikers medlemsmöte i Oslo 16 - 18 juni 1975:

- Måndag 16 juni: Medlemsmötets öppnande.
 Rapporter om pappers- och vattennärkeshistoriska aktiviteter inom de nordiska länderna sedan mötet i Markaryd 1973.
 Debatt.
 Båttur på Oslofjorden.
- Tisdag 17 juni: Heldagsutflykt.
- Onsdag 18 juni: Årsmötesförhandlingar.
 Visning av Papperindustriens Forskningsinstitut (PFI).
 Besök på Bygdøy-museet.
 Debatt.
 Orientering kring PPS och Monumenta-serien.

Styrelsen och de norska organisatörerna hoppas på en god anslutning till detta möte. Oslo är den verkliga turist- och sommarstaden, vilket kan betyda onödiga inkvarteringsbekymmer för den som inte i god tid insänder sin ansökan till:

Universitetsbibliotekarie Haakon M Fiskaa eller
 Förstebibliotekarie Gunnar Christie Wasberg.

Ansökningsblankett bifogas.

GOD JUL och GOTT NYTT ÅR tillönskas alla NPH-medlemmar!

Red.